

Σταύρος Λυγερός

Το μετέωρο βήμα της Ευρώπης Όταν το κάρο μπαίνει μπροστά από το άλογο

Ο κοινός παρονομαστής

Η ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ιστορία αντιθέσεων και συνθέσεων, κρίσεων και υπερβάσεων. Δεν θα μπορούσε, άλλωστε, να συμβεί διαφορετικά σ' ένα τόσο πρωτόγνωρο και πρωτοποριακό εγχείρημα. Η Γηραιά Ήπειρος ήταν για αιώνες πεδίο αιματηρών πολέμων. Σ' αυτό τον χώρο αναπτύχθηκε η έννοια του έθνους και του εθνικού κράτους. Σύμφωνα με την κυρίαρχη ρητορική είναι αυτή η συσσωρευμένη ιστορική πείρα, που λειτουργεί σαν στέρεο θεμέλιο για την αργόσυρτη, αλλά μάλλον ευσταθή διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Στην πραγματικότητα, το ενοποιητικό εγχείρημα κατέστη δυνατόν, επειδή η Ευρώπη έπαψε να είναι ο μεγάλος πρωταγωνιστής της διεθνούς σκακιέρας. Τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη δεν είναι πια οι μεγάλες δυνάμεις του πλανήτη. Διατηρούν ένα σημαντικό μέρος της οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος τους, αλλά μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υποβαθμίστηκαν οριστικά σε δεύτερο ρόλο. Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης περιέπεσαν σε μία κατάσταση ιδιότυπης ημικατοχής, ενώ οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης αποδέχθηκαν την κηδεμονία της Ουάσινγκτον για να εξασφαλίσουν την προστασία της αμερικανικής αμυντικής ομπρέλας από τη Σοβιετική Ένωση.

Η κατάσταση δεν άλλαξε ποιοτικά μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Εκτός από τις Η.Π.Α., η Ρωσία ξαναστάθηκε στα πόδια της, η Κίνα είναι ήδη οικονομική υπερδύναμη και έχει όλες τις προϋποθέσεις να γίνει και υπερδύναμη και στο πολιτικό πεδίο. Πίσω της και σε απόσταση ακολουθεί η Ινδία και ακόμα πιο πίσω η Βραζιλία.

Είναι ακριβώς η ποιοτική υποβάθμιση των ευρωπαϊκών πρώην μεγάλων δυνάμεων, που κατέστησε σχεδόν χωρίς νόημα τον μέχρι τότε ανταγωνισμό τους για ηγεμονία. Καμία απ' αυτές τις δυνάμεις δεν έχει τις προϋποθέσεις να παίξει αυτόνομο πρωταγωνιστικό ρόλο σε πλανητικό επίπεδο. Μόνο ενωμένη η Ευρώπη μπορεί προοπτικά να διεκδικήσει έναν τέτοιο ρόλο. Προς το παρόν κάνει ακόμα τα πρώτα της βήματα και μάλιστα όχι με τις παραδοσιακές ιμπεριαλιστικές μεθόδους, αλλά ως φορέας ήπιας ισχύος. Ήταν ακριβώς η έγκαιρη συνειδητοποίηση αυτής της ανομολόγητης πραγματικότητας, που λειτούργησε ως κινητήριο δύναμη και αποτέλεσε τη στέρεα βάση για το πείραμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Το λουτρό αίματος και οι καταστροφές του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ήταν απλώς ο αποτελεσματικός καταλύτης για να εκδηλωθεί η πρωτοβουλία και να βρει ανταπόκριση στην κοινή γνώμη των ευρωπαϊκών χωρών.

Αναμφίβολα, χρειάζεται να διανυθεί πολύς δρόμος ακόμα για να φθάσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στο σημείο να κατακτήσει την αυτονομία της και τη διεθνή επιρροή, που αντιστοιχεί στο μέγεθος και στο ειδικό βάρος της. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι χώρες-μέλη αναγνωρίζουν την ανάγκη της ενοποίησης. Δεν την αντιλαμβάνονται, όμως, όλες με τον ίδιο τρόπο. Αυτό έχει ως συνέπεια η ταχύτερη προώθησή της να προσκρούει στις κάθε είδους εσωτερικές αντιθέσεις. Αυτές αφορούν όχι μόνο το βαθμό συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και τη χειραφέτησή της στο πολιτικό και αμυντικό επίπεδο. Η Ουάσινγκτον λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας, κυρίως μέσω των ερεισμάτων της στην ίδια την Ευρώπη.

Παρά τις διαφορές που υφίστανται σ' όλα τα επίπεδα, στη Γηραιά Ήπειρο υπήρχε ένα κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο. Η κοινή πορεία και το ενοποιητικό όραμα στις μεταπολεμικές δεκαετίες σφυρηλάτησε ένα πρόπλασμα κοινής ταυτότητας, τη συνείδηση μίας κοινής προοπτικής. Επικράτησαν ως κοινές αξίες, η δημοκρατία, το κοινωνικό κράτος, η ποιότητα ζωής, η προστασία του περιβάλλοντος και η κατά το δυνατόν αποφυγή χρήσης στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Είναι ακριβώς αυτό το πολύτιμο κεκτημένο, που λειτουργεί ως αμυντικός μηχανισμός, παρά τις κατά καιρούς παλινδρομήσεις. Αυτό δεν σημαίνει, βεβαίως, ότι αποκλείεται το ενδεχόμενο εκδήλωσης

διαλυτικών φαινομένων. Σημαίνει απλώς ότι το ενοποιητικό εγχείρημα έχει αποκτήσει πια έναν σημαντικό βαθμό σταθερότητας.

Η μέθοδος των διαδοχικών προσεγγίσεων

Από τη φύση της, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να ολοκληρωθεί παρά μόνο με συναινετικό τρόπο. Αυτό πρακτικά σημαίνει χρονοβόρες διαδικασίες και διαδοχικές προσεγγίσεις. Επειδή αυτός ο μηχανισμός λήψης αποφάσεων εδράζεται στην αρχή των συγκλίσεων και της πολιτικής συναίνεσης, απαιτεί αλληπάλληλες διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς, οι οποίοι κατά κανόνα πραγματοποιούνται στον κοινό παρονομαστή. Η διαδικασία αυτή δεν είναι εντυπωσιακή και δεν ικανοποιεί όσους επιδιώκουν γρήγορα αποτελέσματα. Έχει, όμως, το πλεονέκτημα της ευστάθειας.

Αυτή είναι η θετική όψη. Η αρνητική όψη της ισχύουσας διαδικασίας είναι ότι έχει καλλιεργήσει μία κουλτούρα τακτικισμών, χωρίς στρατηγικό ορίζοντα. Τόσο η Κομισιόν όσο και οι κυβερνήσεις έχουν την τάση να αναζητούν κάθε φορά συμβιβαστικές λύσεις, έστω κι αν αυτές αντί να λύνουν ένα πρόβλημα το ανακυκλώνουν. Σήμερα, για να προχωρήσει αποφασιστικά μπροστά η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πρέπει να κοπούν κάποιοι γόρδιοι δεσμοί. Με άλλα λόγια, η Ευρώπη χρειάζεται χρόνο, αλλά ταυτοχρόνως χρειάζεται και πιο καθαρή πολιτική βούληση εκ μέρους των ελίτ.

Το πρόβλημα δεν είναι η ύπαρξη των εθνικών εγωισμών. Αυτοί υπήρχαν πάντα και αποτελούν εγγενές στοιχείο της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Κατά συνέπεια, το εθνικό συμφέρον κάθε χώρας-μέλους είναι συστατικό στοιχείο του παιχνιδιού. Το ζητούμενο ήταν και παραμένει ο δημιουργικός συμβιβασμός αυτών των συμφερόντων. Δηλαδή, κάθε φορά οι αντιθέσεις να επιλύονται κατά τρόπο, που να προωθεί την ενοποιητική διαδικασία. Από τη φύση της, η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν, είναι και θα παραμείνει χώρος εποικοδομητικής διαπραγμάτευσης. Αποτελούμενη από εθνικά κράτη και με μηχανισμό λήψης αποφάσεων, ο οποίος στηρίζεται κυρίως στη διακυβερνητική συμφωνία, δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει διαφορετικά. Το σκληρό παζάρι είναι κατεξοχήν συστατικό στοιχείο της κοινοτικής διαδικασίας, αλλά και σ' αυτό υπάρχουν κάποια όρια. Διαφορετικά, το ενοποιητικό εγχείρημα θα είχε προ πολλού τιναχθεί στον αέρα.

Η υπέρβαση αυτών των ορίων είναι ένας κίνδυνος, που καθίσταται πολύ πιο πιθανός σε περίοδο ισχών αγελάδων. Τότε, η κατανομή των πόρων γίνεται

πολύ πιο δύσκολη. Επανέρχεται στην επιφάνεια το σύνδρομο «ο σώζων εαυτόν σωθήτω», με αποτέλεσμα να προκαλούνται τριβές και να οξύνονται οι αντιθέσεις. Δεν πρόκειται για κάτι που θα υποχωρήσει μαζί με τη διεθνή οικονομική κρίση. Η ανάδυση των νέων βιομηχανικών χωρών (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία κ.ά.) εκ των πραγμάτων μεσοπρόθεσμα θα περιορίσει σημαντικά τις αγορές της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και κατ' επέκταση θα περιορίσει και τον πλούτο, που εισρέει στη Γηραιά Ήπειρο. Με άλλα λόγια, δεν πρόκειται μόνο για συγκυριακή δυσκολία. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το πρόβλημα της ενδοευρωπαϊκής κατανομής των πόρων θα έχει την τάση να οξύνεται με τα αρνητικά που αυτό συνεπάγεται για την ενότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο απολογισμός από τη Συνθήκη της Ρώμης δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητος. Για να αποτραπούν, όμως, οι εκφυλιστικές τάσεις δεν αρκούν οι συμβιβασμοί στο χαμηλότερο επίπεδο. Απαιτούνται προωθητικές τομές, οι οποίες να ενισχύσουν στις κοινωνίες των χωρών-μελών τη συνείδηση της κοινής ευρωπαϊκής προοπτικής. Η ανάγκη για συμβιβασμούς, όμως, έχει εθίσει τις πολιτικές ελίτ σε μία γραφειοκρατική και σχεδόν απολίτικη προσέγγιση αναφορικά με τα ζητήματα της ενοποίησης. Ο εθισμός αυτός έχει αμβλύνει την πολιτική βούληση για αποφασιστικά βήματα προς τα εμπρός ακόμα και εκείνων που ειλικρινώς επιδιώκουν την ενοποίηση.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση κυριαρχεί η νοοτροπία να μην αγγίζονται τα ζητήματα για τα οποία υπάρχουν αντίθετες θέσεις, προκειμένου να αποφευχθούν αδιέξοδα. Ορισμένες φορές, όμως, είναι πολύ πιο παραγωγικό να τίθενται επί τάπητος τα προβλήματα και να καταγράφονται οι αντιτιθέμενες απόψεις από το να κρύβονται κάτω από το χαλί ή να παρακάμπτονται με γραφειοκρατικούς συμβιβασμούς, που ουσιαστικά αναπαράγουν την ακινησία. Μπορεί στη διπλωματία η τακτική της δημιουργικής ασάφειας να έχει επιτρέψει την άρση αδιεξόδων, αλλά στην περίπτωση της ευρωπαϊκής ενοποίησης κατά κανόνα δημιουργεί περισσότερα απ' όσα λύνει.

Η Ευρώπη των εθνικών κρατών

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελείται από εθνικά κράτη. Ως εκ τούτου, η ενοποίηση δεν μπορεί να υπερβεί κάποια όρια. Μπορεί να επιτευχθεί και να διατηρηθεί μόνο εάν σεβαστεί απολύτως τα έθνη, τις πατρίδες και τους πολιτισμούς, που την συναποτελούν. Εάν, δηλαδή, σεβαστεί απολύτως τις ευαισθησίες και τις

ιδιαιτερότητες της κάθε συνιστώσας. Η Ενωμένη Ευρώπη δεν μπορεί να γίνει ένα χωνευτήριο εθνοτήτων και πολιτισμών, όπως οι Η.Π.Α. Όσοι οραματίζονται τον ομοιογενοποιημένο Ευρωπαίο, δεν κάνουν τίποτα άλλο από το να υπονομεύουν το ιστορικό πείραμα, που συντελείται στη Γηραιά Ήπειρο.

Η υπέρβαση των εθνικών κρατών από μία μετά-εθνική ομοσπονδιακή Ευρώπη είναι –τουλάχιστον για το ορατό μέλλον– πολιτικά και ψυχολογικά ανέφικτη. Απέχουμε πολύ ακόμα και από το σημείο, που δεν θα έχει σημασία η εθνικότητα των μελών της Κομισιόν, παρ' ότι αυτή είναι από τη φύση της το όργανο, που εκφράζει την Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο κι όχι τις χώρες-μέλη. Γι' αυτό και θα ήταν ολέθριο πολιτικό σφάλμα να επιβληθούν θεσμικά μέτρα προς την κατεύθυνση υπέρβασης των εθνικών κρατών. Το έθνος παραμένει μία ισχυρή πραγματικότητα, που εκδικείται όσους με δογματισμό προσπαθούν να το καταργήσουν. Η ιστορία, άλλωστε, έχει αποδείξει ότι όποιος επιχείρησε να εκβιάσει την ιστορική εξέλιξη, προκάλεσε συμφορές και έφερε τα ακριβώς αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Η θεωρία για την υπέρβαση των εθνικών κρατών και την αντικατάστασή τους από πολυεθνικές-πολυπολιτισμικές κρατικές οντότητες είναι της μόδας, αλλά δεν επιβεβαιώνεται από τα γεγονότα. Μετά την κατάρρευση των παραδοσιακών αυτοκρατοριών, η Σοβιετική Ένωση και η Γιουγκοσλαβία ήταν δύο απόπειρες για την υποχρεωτική ένταξη εθνών σε μία υπερεθνική κρατική οντότητα, αυτή την φορά με συνεκτικό ιστό μία ιδεολογία. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης μπορεί να οφείλεται πρωτίστως στην κατάρρευση του σοβιετικού συστήματος, αλλά είναι δεδομένο ότι οι αποκλίνουσες τάσεις των εθνικών συνιστωσών λειτούργησαν αποσταθεροποιητικά. Αυτό είναι εξώφθαλμο στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, όπου η δυναμική επάνοδος του εθνισμού εξετράπη σε εθνικισμό.

Ο 20ός αιώνας σφραγίστηκε από την ίδρυση νέων κρατών. Ένας πολύ μεγάλος αριθμός κρατών προέκυψε από την κατάρρευση της αποικιοκρατίας στην Ασία και την Αφρική. Αλλά και μετά απ' αυτή την περίοδο, η δημιουργία νέων κρατών μέσω διασπάσεων και αποσχίσεων παρέμεινε κυρίαρχη τάση. Μόνη εξαίρεση θα μπορούσε να θεωρηθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Η διαδικασία ενοποίησης της Γηραιάς Ηπείρου, όμως, είναι μία τελείως διαφορετική υπόθεση. Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στο τωρινό ενοποιητικό εγχείρημα και σ' όλα τα προηγούμενα είναι, ότι τώρα οι χώρες-μέλη, που ας σημειωθεί είναι εθνικά κράτη, παραχωρούν τμήματα της κυριαρχίας τους εθελοντικά. Το κάνουν αφενός επειδή η διαδικασία είναι δημοκρατική κι αφετέρου επειδή δεν συνεπάγεται

εθνική αλλοτρίωση. Παλαιότερα, η ενοποίηση της Ευρώπης είχε επιχειρηθεί μέσω της επιβολής ενός έθνους πάνω στα άλλα και μέσω ενός αυτοκρατορικού καθεστώτος. Αυτό είχε συμβεί με τον Καρλομάγνο, με τον Ναπολέοντα και με τον Χίτλερ.

Οι Αμερικανοί προωθούν σαν διεθνές πρότυπο τη δική τους πολυεθνική-πολυπολιτισμική κοινωνία. Οι λεγόμενες «νέες χώρες» δημιουργήθηκαν από μετανάστες με διαφορετικές εθνικές προελεύσεις, οι οποίοι έθεσαν στο περιθώριο τους γηγενείς (π.χ. Η.Π.Α., Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία). Εκ κατασκευής είναι πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές. Στις Η.Π.Α. μιλάνε για αμερικανικό έθνος, προσδίδοντας στον όρο *nation* μία διαφορετική έννοια από την παραδοσιακή έννοια του έθνους. Η βάση του αμερικανικού έθνους είναι ο συνταγματικός πατριωτισμός, ενώ στην ευρωπαϊκή κουλτούρα το έθνος είναι μία κοινότητα με ευρύτερους δεσμούς. Είναι γεγονός ότι τα κύματα των νόμιμων και παράνομων μεταναστών έχουν διαφοροποιήσει ακόμα και εθνικά ομοιογενείς ευρωπαϊκές κοινωνίες. Το στοιχείο, λοιπόν, της πολυεθνικότητας-πολυπολιτισμικότητας υφίσταται πια και σ' αυτές. Παρ' όλα αυτά, όμως, τα ευρωπαϊκά εθνικά κράτη διαφέρουν ποιοτικά από τις «νέες χώρες», λόγω του τρόπου που συγκροτήθηκαν και λόγω της συνακόλουθης κρατικής-εθνικής ιδεολογίας τους.

Το γεγονός ότι οι Αμερικανοί υψώνουν τη σημαία της πολυεθνικότητας και της πολυπολιτισμικότητας δεν τους εμπόδισε, βεβαίως, να παίξουν το χαρτί εθνικών αλυτρωτισμών, όταν αυτό εξυπηρετούσε τα γεωπολιτικά συμφέροντά τους. Το έπραξαν πρωτίστως για να αποδυναμώσουν περαιτέρω και να μικρύνουν τη μετασοβιετική ομοσπονδιακή Ρωσία. Το έπραξαν και με την απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου από την Σερβία, την ίδια ώρα που διατηρούν τεχνητά ενωμένη την εθνικά ανομοιογενή και *de facto* διασπασμένη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Το όραμα της ομοσπονδοποίησης

Το πρόβλημα των φέντεραλιστών είναι ότι υποτιμούν το γεγονός πως η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελείται από εθνικά κράτη με συγγενική αλλά διαφορετική κουλτούρα, με συμβιβάσιμα αλλά διαφορετικά συμφέροντα, που πηγάζουν από διαφορετικές ανάγκες. Αυτό ίσχυε στην «Ευρώπη των 15» και ισχύει πολύ περισσότερο στην «Ευρώπη των 27». Ως εκ τούτου, η ενοποιητική διαδικασία δεν μπορεί να υπερβεί κάποια όρια. Στη Γηραιά Ήπειρο δεν ταιριάζει το τυπικό ομοσπονδιακό μοντέλο. Οι παραδοσιακές συνταγές δεν μπορούν να δώσουν

λύση σ' ένα τόσο μοναδικό και χωρίς ιστορικό προηγούμενο ενοποιητικό εγχείρημα. Αντιθέτως, μπορούν να του προκαλέσουν ανήκεστο βλάβη. Εκτός των άλλων και επειδή η εφαρμογή τους είναι αναπόφευκτο να προκαλέσει διαμάχες όχι επί της ουσίας, αλλά επί στερεοτύπων. Οι θεσμικές λύσεις πρέπει να είναι πρωτότυπες και να συνδυάζουν λειτουργικά τον κοινοτικό με το διακυβερνητικό χαρακτήρα του μηχανισμού λήψης αποφάσεων.

Η ενοποίηση μπορεί να επιτευχθεί και να διατηρηθεί μόνο εάν σεβαστεί απολύτως τα έθνη, τις πατρίδες και τους πολιτισμούς, που την συναποτελούν. Εάν, δηλαδή, σεβαστεί απολύτως τις ευαισθησίες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε συνιστώσας. Για να είναι ευσταθής και να έχει ιστορική προοπτική το ενοποιητικό εγχείρημα στη Γηραιά Ήπειρο πρέπει η κάθε χώρα-συνιστώσα να συμμετάσχει με τις εθνικές αποσκευές της κι όχι εθνικά πολτοποιημένα. Ας μην ξεχνάμε το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι προϊόν της πολιτικής βούλησης εθνικών κρατών.

Ο διακυβερνητικός χαρακτήρας ούτε είναι εφικτό ούτε είναι σωστό να καταργηθεί. Η μεταφορά της αρμοδιότητας για τη λήψη των αποφάσεων σε μία ευρωπαϊκή κυβέρνηση και στο Ευρωκοινοβούλιο δεν θα γίνει ποτέ δεκτή από τις χώρες-μέλη. Δεν πρόκειται απλώς και μόνο για την αντίσταση ενός επιφανειακού εθνικού εγωισμού. Οι θεσμοί που στο όνομα της ευρωπαϊκής συνιστάμενης ουσιαστικά ισοπεδώνουν τις εθνικές συνιστώσες, έρχονται σε αντίθεση με την ιστορία και τη φύση της Ευρώπης. Οι Ευρωπαίοι δεν θα πάψουν ποτέ να είναι πρώτα Γάλλοι, Γερμανοί, Έλληνες κ.λπ. Υπό προϋποθέσεις αυτό, όμως, δεν τους εμποδίζει να είναι και καλοί Ευρωπαίοι. Όσοι με ιεραποστολικό δογματισμό θεωρούν ότι το έθνος είναι από τη φύση του ένα εμπόδιο στη διαδικασία της ενοποίησης που πρέπει να καταργηθεί, ουσιαστικά υπονομεύουν αυτό που οραματίζονται.

Από την άλλη πλευρά, η διακυβερνητική δομή δεν πρέπει να μονοπωλεί τη λήψη των αποφάσεων. Οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών αφενός έχουν την τάση να αναπαράγουν έναν κοντόθωρο εθνοκεντρισμό κι αφετέρου επιδεικνύουν μία διστακτικότητα όσον αφορά την πολιτική χειραφέτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μόνο, όμως, εάν γίνουν αποφασιστικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση θα κεντριστεί το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και θα τροφοδοτήσει την επιδιωκόμενη ώσμωση. Η διακυβερνητική δομή πρέπει να συλλειτουργεί παραλλήλως με κοινοτικούς θεσμούς.

Μέχρι πρότινος, το Ευρωκοινοβούλιο δεν είχε ουσιαστικές εξουσίες. Με τη Συνθήκη της Λισαβόνας αναβαθμίζεται σημαντικά. Απαιτείται η σύμφω-

νη γνώμη του για μία σειρά θεμάτων. Προς την κατεύθυνση της εμπλοκής των κοινοτικών οργάνων και σε τομείς που μέχρι πρότινος ήταν αποκλειστική αρμοδιότητα των χωρών-μελών πρέπει να γίνουν και άλλα βήματα. Η εμβάθυνση δεν οδηγεί υποχρεωτικά προς την ομοσπονδοποίηση. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει άλλωστε, το ενοποιητικό εγχείρημα είναι απολύτως πρωτότυπο και πρωτότυπα πρέπει να είναι και τα θεσμικά μέτρα για την προώθησή του.

Το 2000, ο τότε υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας Γιόσκα Φίσερ είχε προτείνει να δρομολογηθεί η ομοσπονδοποίηση με τη συμμετοχή μόνο των έξι ιδρυτικών χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, είχε προτείνει απευθείας εκλογή του προέδρου της. Ένα χρόνο μετά την πρόταση Φίσερ κι αφού είχε προηγηθεί η δημοσιοποίηση παρεμφερών απόψεων του προέδρου της Γερμανίας Γιохάνες Ράου, ο καγκελάριος Σρέντερ πρότεινε την αναγόρευση της Κομισιόν σε κυβέρνηση, τη μεταφορά εξουσιών στο Ευρωκοινοβούλιο και τη μετατροπή των Συμβουλίων Υπουργών σ' ένα είδος δεύτερης Βουλής, στην οποία θα εκπροσωπούνται ισότιμα τα κράτη-μέλη. Σε αντίθεση με τον Φίσερ που έδωσε το στρατηγικό στίγμα, ο Σρέντερ κατέθεσε συγκεκριμένες προτάσεις προς διαπραγμάτευση. Ήταν η εποχή που στο Βερολίνο θεωρούσαν ότι η Γερμανία μπορούσε να αναδειχθεί παγκόσμια δύναμη με όχημα την Ευρώπη. Ασκώντας ηγετικό ρόλο στο πλαίσιο ενός ομοσπονδιοποιημένου σκληρού πυρήνα, μπορούσε μέσω αυτού να καθορίζει συνολικά την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μέσω αυτής να πρωταγωνιστήσει στη διεθνή σκηνή.

Το Παρίσι επιδιώκει την προώθηση του ενοποιητικού εγχειρήματος, αλλά αντιμετώπιζε πάντα με επιφύλαξη την ιδέα της ομοσπονδοποίησης. Απαντώντας στον Φίσερ, ο τότε Γάλλος υπουργός Εσωτερικών Ζαν Πιέρ Σεβενεμάν είχε επισημάνει την ηγεμονιστική τάση της Γερμανίας, η οποία –κατά την εκτίμησή του– διοχετεύεται μέσα από την ιδέα της μετα-εθνικής ομοσπονδιακής Ευρώπης. Είχε υπογραμμίσει, επίσης, ότι η ιδέα της «ευρωπαϊκής ιθαγένειας» είναι πλασματική. Η Γαλλία υποστηρίζει ένα μοντέλο, που μοιάζει περισσότερο με σφιχτή συνομοσπονδία εθνικών κρατών. Αξίζει να επισημάνουμε μία ενδιαφέρουσα διαφοροποίηση στους κόλπους του γαλλογερμανικού άξονα. Όπως προαναφέραμε, το Παρίσι είναι παραδοσιακά αρνητικό στην προοπτική της ομοσπονδοποίησης. Ταυτοχρόνως, όμως, υποστηρίζει την πολιτική και αμυντική χειραφέτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντιθέτως, το Βερολίνο, που υποστηρίζει το ομοσπονδιακό μοντέλο, στον πολιτικοαμυντικό τομέα είναι μάλλον επιφυλακτικό.

Παρά τις διαφορές, η στενή στρατηγική σχέση Βερολίνου-Παρισίων έχει δο-

κιμαστεί με επιτυχία στο χρόνο, ανεξαρτήτως ποιο κόμμα κυβερνά στη μία και στην άλλη χώρα. Τον Οκτώβριο του 2003, μάλιστα, η πολιτική βούληση των δύο εκδηλώθηκε με τον πιο συμβολικό τρόπο. Όταν ο τότε καγκελάριος Γκέρχαρντ Σρέντερ αποχώρησε, λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων, από την έκτακτη σύνοδο κορυφής, ανέθεσε την εκπροσώπηση της Γερμανίας όχι στον υπουργό Εξωτερικών Γιόσκα Φίσερ, αλλά στον τότε πρόεδρο της Γαλλίας Ζακ Σιράκ. Ήταν ένα μήνυμα της αποφασιστικότητας των δύο να βαδίσουν από κοινού. Ο γαλλογερμανικός άξονας λειτούργησε για δεκαετίες σαν ατμομηχανή. Από τότε, όμως, έχει κυλήσει πολύ νερό στο αυλάκι.

Ο ευρωπαϊκός επαρχιωτισμός

Κάθε χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που σέβεται τον εαυτό της συμμετέχει σ' αυτό το ιστορικό εγχείρημα, προσκομίζοντας κι όχι απαλλοτριώνοντας την εθνική της ιδιαιτερότητα και τις πολιτισμικές της αποσκευές. Αυτό δεν είναι τόσο προφανές όσο φαίνεται εκ πρώτης όψεως. Υπονομεύεται από το διαδεδομένο σύνδρομο του ευρωπαϊκού επαρχιωτισμού. Το εν λόγω σύνδρομο συνήθως εκδηλώνεται ως μετέωρος κοσμοπολιτισμός, που προτάσσει την ταμπέλα του ευρωπαϊσμού και του εκσυγχρονισμού. Ο ευρωπαϊκός επαρχιωτισμός, όμως, μπορεί να οδηγήσει και στο ακριβώς αντίθετο: στη δαιμονοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο πολιτικο-ψυχολογικός μηχανισμός είναι ο ίδιος. Με τη μία ή την άλλη του μορφή, ο ευρωπαϊκός επαρχιωτισμός αντανακλά εθνικά πλέγματα και τάσεις στρουθοκαμηλισμού, που εμποδίζουν την ισότιμη συμμετοχή της όποιας εθνικής συνιστώσας στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι. Δεν είναι ούτε βιωμένη υπέρβαση της εθνοκεντρικής περιχαράκωσης και των στείρων εθνικιστικών αντανακλαστικών, ούτε πατριωτισμός.

Στην Ελλάδα, το σύνδρομο του ευρωπαϊκού επαρχιωτισμού έχει πρόσθετες αρνητικές επιπτώσεις, επειδή είναι η μόνη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αντιμετωπίζει οξύ πρόβλημα εθνικής ασφάλειας. Μία μεγάλη μερίδα των ελίτ έχουν διολισθήσει στο μετέωρο κοσμοπολιτισμό, που συχνά υποκρύπτει εξαρτήσεις. Αρέσκονται να ξεχνούν ότι η γεωγραφία και η ιστορία έχουν καταδικάσει την Ελλάδα να ζει σε μία ενδιάμεση ζώνη, η οποία δεν είναι ούτε Ανατολή, ούτε, όμως, και τυπική Δύση. Αρέσκονται να ξεχνούν ότι τα Βαλκάνια και η Ανατολική Μεσόγειος κλυδωνίζονται ακόμα από το εκρηκτικό μίγμα των παραδοσιακών εθνικών αντιθέσεων και των εξωτερικών παρεμβάσεων.

Η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αναμφισβήτως ένα στρατηγικό πλεονέκτημα, αλλά προς το παρόν τουλάχιστον δεν εγγυάται την εθνική ασφάλεια. Με άλλα λόγια, με την ένταξή της, η Ελλάδα δεν μετακόμισε ως διά μαγείας κάπου μεταξύ Λουξεμβούργου και Ολλανδίας! Συνεχίζει με το ένα πόδι να χορεύει στους ρυθμούς της υπερεθνικής ευρωπαϊκής ενοποίησης και με το άλλο στο ρυθμό των παραδοσιακών εθνικών προκαταλήψεων και αντιθέσεων της περιοχής. Η αντίφαση αυτή δεν εξορκίζεται όσα κοινοτικά πιστοποιητικά κι αν αποκτήσει.

Και οι δύο όψεις του ευρωπαϊκού επαρχιωτισμού έχουν την τάση να παρακάμπτουν από διαφορετικούς δρόμους αυτή την αντίφαση, ενώ το ζητούμενο είναι ο πολιτικός χειρισμός της. Όσο η πολιτική και αμυντική ενοποίηση παραμένουν υποτυπώδεις, όσο δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν μπορεί να εγγυηθεί επαρκώς την εθνική ασφάλεια των χωρών-μελών της, αυτές είναι υποχρεωμένες να το κάνουν με δικά τους μέσα. Δεν εξαιρούνται, βεβαίως, τα πολιτικά μέσα που πηγάζουν από την ιδιότητα του μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η χρήση τέτοιων μέσων για την προάσπιση της εθνικής ασφάλειας μίας χώρας-μέλους είναι θεμιτή, ακόμα και εάν αυτό δημιουργεί προβλήματα στην προώθηση πολιτικών, τις οποίες υποστηρίζουν οι υπόλοιπες χώρες-μέλη. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο οι συνθήκες προβλέπουν το δικαίωμα άσκησης βέτο.

Οι εκπρόσωποι του ευρωπαϊκού επαρχιωτισμού που υψώνουν τη σημαία του ευρωπαϊσμού θεωρούν σχεδόν εξ υπαρχής καταχρηστική και αντιευρωπαϊκή στάση την άσκηση βέτο. Είναι έτοιμοι να υιοθετήσουν τις όποιες πολιτικές σκοπιμότητες, που έχουν ευρωπαϊκό περιτύλιγμα, ακόμα κι αν αυτές θίγουν την εθνική ασφάλεια της χώρας-μέλους απ' όπου οι ίδιοι προέρχονται. Στην πραγματικότητα, προσφέρουν πολύ κακές υπηρεσίες στην υπόθεση της Ενωμένης Ευρώπης. Κι αυτό, επειδή διευκολύνουν τις μεγάλες χώρες-μέλη, που κατά κανόνα διαμορφώνουν το κλίμα και υπαγορεύουν τις πολιτικές επιλογές, να χρησιμοποιούν την Ευρωπαϊκή Ένωση σαν όχημα για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους και μάλιστα σε βάρος μικρότερων χωρών-μελών. Τέτοιου είδους πρακτικές, όμως, δεν παραβιάζουν μόνο τη θεμελιώδη αρχή της κοινοτικής αλληλεγγύης. Λειτουργούν και σαν βόμβες στα θεμέλια του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Το ενοποιητικό εγχείρημα θα είναι ευσταθές και θα έχει μέλλον μόνο εάν σεβαστεί τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα των χωρών-μελών και πατήσει στον καλώς εννοούμενο πατριωτισμό των επιμέρους συνιστωσών.

Από την άλλη πλευρά, οι εκπρόσωποι του ευρωπαϊκού επαρχιωτισμού, που δαιμονοποιούν την Ευρωπαϊκή Ένωση, προσφέρουν πολύ κακές υπηρεσίες στο

έθνος τους, τα συμφέροντα του οποίου υποτίθεται ότι υπηρετούν. Δεν αντιλαμβάνονται ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι προς όφελος των εθνικών συνιστωσών σ' όλα τα επίπεδα, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπερβεί τις αντιφάσεις της. Αυτό ισχύει περισσότερο στην Ελλάδα λόγω του γεγονότος ότι η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί πολιτικό πλεονέκτημα έναντι της χρόνιας τουρκικής επεκτατικής πίεσης.

Είναι γι' αυτό το λόγο, που ακόμα και εάν είχε προκηρυχθεί δημοψήφισμα για την κύρωση του Ευρωσυντάγματος, οι Έλληνες μάλλον δεν θα είχαν διοχετεύσει εκεί τη δυσaréσκειά τους. Εντούτοις, η κυβέρνηση Καραμανλή προτίμησε η κύρωση να γίνει από το Κοινοβούλιο, επιβεβαιώνοντας το χρόνιο έλλειμμα δημοκρατικής ουσίας. Το ελληνικό «ναι», λοιπόν, προέκυψε έπειτα από έναν τυπικό κι ατροφικό κοινοβουλευτικό διάλογο, ο οποίος δεν διαχύθηκε ούτε κατ' ελάχιστον στους κόλπους της κοινωνίας. Οι Έλληνες – ακόμα και οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης – γνώριζαν ελάχιστα για το Ευρωσύνταγμα, όπως και για τη μεταγενέστερη Συνθήκη της Λισαβόνας. Το πολιτικό σύστημα και τα Μ.Μ.Ε. απέφυγαν να ανοίξουν μία δημόσια συζήτηση. Το ίδιο είχε συμβεί και με άλλες βαρυσήμαντες επιλογές, όπως η κύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η προσχώρηση στην Ο.Ν.Ε. και πιο πρόσφατα η πορεία ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σ' όλα αυτά τα κρίσιμα ζητήματα, τα δύο μεγάλα ελληνικά κόμματα φρόντισαν –διά παραλείψεων– να αφήσουν την κοινωνία στο περιθώριο. Ήταν το γαλλικό και ολλανδικό «όχι», που κέντρισαν το ενδιαφέρον και προκάλεσαν μία κάποια συζήτηση.

Για τον ίδιο λόγο η Αθήνα έχει αποδεχθεί σε επίπεδο αρχής την προοπτική ομοσπονδοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κι αυτό, χωρίς να αποσαφηνιστούν ένα πλήθος πτυχών, οι οποίες φαντάζουν λεπτομέρειες αλλά στην πραγματικότητα έχουν συχνά καθοριστική σημασία. Η ελληνική θέση υπαγορεύθηκε όχι από μία διεξοδική ανάλυση των επιπτώσεων της ομοσπονδοποίησης στα εθνικά συμφέροντα, αλλά από την επιδίωξη της Ελλάδας να βρεθεί εντός του σκληρού πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επιδίωξη αυτή είναι απολύτως σωστή, αλλά δεν πρέπει να της στερεί τη δυνατότητα κατάθεσης εναλλακτικών προτάσεων για το ενοποιητικό εγχείρημα. Με άλλα λόγια, η ομοσπονδοποίηση δεν ήταν ποτέ μονόδρομος ούτε θεωρητικά ούτε πρακτικά.

Η ένταξη στον υπό διαμόρφωση σκληρό πυρήνα ενισχύει τη θέση της χώρας και αναμφισβήτητα διασφαλίζει μεσομακροπρόθεσμα πλεονεκτήματα. Για τη συμμετοχή στην πρώτη ταχύτητα και ευρύτερα στις ενισχυμένες συνεργασίες, όμως, δεν αρκεί ούτε η βούληση συμμετοχής, ούτε να υψώνεις τη σημαία της

ομοσπονδιακής προοπτικής. Όπως απέδειξε η κρίση, η Ελλάδα όχι μόνο έχει ελλείμματα, αλλά και αποδείχθηκε ο αδύνατος κρίκος της Ευρωζώνης.

Όταν το κάρο μπαίνει μπροστά από το άλογο

Η εκδήλωση αρχικά της διεθνούς οικονομικής κρίσης και στη συνέχεια της κρίσης δανεισμού χωρών-μελών κατέστησε έωλες τις ανωτέρω συζητήσεις. Η κρίση έφερε στην επιφάνεια τις εγγενείς αντιφάσεις και τις λειτουργικές ανεπάρκειες του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Είναι προφανές, ότι η Ευρώπη δυσκολεύεται πολύ στη φουρτούνα. Το ενοποιητικό εγχείρημα δρομολογήθηκε και αναπτύχθηκε σε συνθήκες σχετικά «ήρεμων υδάτων». Υπήρξαν, βεβαίως, στο παρελθόν και σοβαρές εσωτερικές αντιθέσεις και οικονομικές κρίσεις. Οι πρώτες, όμως, ήταν συμβιβάσιμες και οι δεύτερες μη συγκρίσιμες με τη σημερινή.

Η υιοθέτηση του Ευρώ θεωρήθηκε άλμα στη μακρά πορεία προς την Ενωμένη Ευρώπη. Στην πραγματικότητα, όμως, όξυνε όχι μόνο τη μονομέρεια της μεγάλης αυτής ιστορικής περιπέτειας, αλλά και τις αντιφάσεις της. Για την ακρίβεια, κατέστησε απειλητική την ανισορροπία μεταξύ οικονομικής και πολιτικής σφαίρας. Η συζήτηση για το ενοποιητικό εγχείρημα συχνά εκτρέπεται σε τεχνοκρατικές λεπτομέρειες, αλλά ο πυρήνας του προβλήματος είναι απλός: Το γεγονός ότι από την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) έγινε πράξη μόνο η νομισματική ένωση, είναι αποτέλεσμα επιλογών των ευρωπαϊκών ελίτ και ειδικά της γερμανικής. Όπως μας δείχνει με δραματικό τρόπο η κρίση, χωρίς δημοσιονομική ένωση και χωρίς βήματα προς την πολιτική ενοποίηση, η νομισματική ένωση είναι μετέωρη. Πρόκειται για ένα μπάσταρδο καθεστώς, που βολεύει κάποιους, αλλά όχι την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η κρίση είναι μία ευκαιρία για υπέρβαση και σ' αυτό το επίπεδο, αλλά και στο επίπεδο της αύξησης των ιδίων πόρων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ή θα αντιδράσει ως πραγματική ένωση, ή θα επικρατήσουν αποδιαρθρωτικές διεργασίες.

Οι δημοσιονομικές ανισορροπίες είναι αναμφίβολα ένα σοβαρό πρόβλημα. Ιδιαίτερως όταν είναι χρόνιες και δεν υπηρετούν αναπτυξιακούς σκοπούς. Από την άλλη πλευρά, όμως, η δογματική εμμονή στο Σύμφωνο Σταθερότητας σε συνθήκες κρίσης είναι συνταγή για επιδείνωση. Σε αντίθεση με την κυβέρνηση Ομπάμα, που επιδεικνύει ευελιξία, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις επιδεικνύουν γραφειοκρατικό πνεύμα. Παραμένουν προσκολλημένες σ' ένα πλαίσιο πολιτικής, το οποίο είχε διαμορφωθεί για να υπηρετήσει διαφορετικές ανάγκες από τις σημερινές.

Το ποινολόγιο για τις δημοσιονομικά απείθαρχες χώρες-μέλη είναι μία καθαρόαιμη γερμανική απάντηση στο πρόβλημα. Δεν πηγάζει από πολιτική και οικονομική φρόνηση. Ούτε καν από δογματισμό. Πηγάζει από κοντόθωρη εθνική ιδιοτέλεια. Γι' αυτό, όμως, θα μιλήσουμε παρακάτω. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποινολόγιο δεν θα μπορούσε να περάσει εάν δεν είχε προηγηθεί το ελληνικό πείραμα. Υπό την ηγεσία της Γερμανίας, η Ευρωζώνη χρησιμοποίησε τη Ελλάδα σαν τον κακό μαθητή, που τιμωρείται αυστηρά για να παραδειγματιστούν οι υπόλοιποι. Οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών, που δρομολογούν προγράμματα λιτότητας, χρησιμοποιούν τα όσα δεινά υφίστανται οι Έλληνες σαν φόβητρο για να τρομοκρατήσουν τους δικούς τους πολίτες. Τα επικαλούνται για να κάμψουν τις αντιδράσεις τους.

Ο Γιώργος Παπανδρέου εισέπραξε εύσημα, ουσιαστικά επειδή έπαιξε καλά το ρόλο. Μετέτρεψε την Ελλάδα από παράδειγμα προς αποφυγή σε υπάκουο μαθητή. Όλες οι θρησκείες έχουν ζωτική ανάγκη από μετανοημένους αμαρτωλούς. Το γερμανικό δόγμα της αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας δεν αποτελεί εξαίρεση. Η Ελλάδα προβλήθηκε σαν το «μαύρο πρόβατο», που μέσα από το «καθαρτήριο» της σκληρής λιτότητας δείχνει το δρόμο στις άλλες χώρες-μέλη, που έχουν δημοσιονομικά προβλήματα. Η Ελλάδα έχει σοβαρότατο πρόβλημα, αλλά δεν ήταν το «μαύρο πρόβατο» μίας «ενάρετης» Ευρωζώνης, όπως πολλοί την παρουσίασαν. Οι εξελίξεις επιβεβαίωσαν ότι δέχθηκε κερδοσκοπικές επιθέσεις ως ο αδύνατος κρίκος μίας όχι και τόσο ανθεκτικής αλυσίδας.

Το μείζον πρόβλημα της Ευρωζώνης δεν είναι η ασωτία ορισμένων χωρών-μελών, όπως ισχυρίζεται το Βερολίνο. Είναι η ανισόμερη ανάπτυξη και η διαφορά ανταγωνιστικότητας, η οποία δημιουργεί αδύνατους κρίκους. Από την ύπαρξη του κοινού νομίσματος επωφελούνται οι πιο ανταγωνιστικές οικονομίες, με πρώτη τη γερμανική. Τα πλεονάσματά της είναι ουσιαστικά τα ελλείμματα του ευρωπαϊκού Νότου, τα οποία σταδιακά μετατράπηκαν σε διογκωμένο χρέος. Το κοινό νόμισμα εμποδίζει τις λιγότερο ανταγωνιστικές χώρες-μέλη να εξισορροπήσουν το μειονέκτημά τους.

Η Ευρωζώνη δεν θα επιβιώσει μόνο με δρακόντιους δημοσιονομικούς ελέγχους και αυστηρές ποινές. Έχει ανάγκη από πραγματική οικονομική σύγκλιση, η οποία προϋποθέτει ένα άλμα προς το εμπρός. Χωρίς κοινή οικονομική διακυβέρνηση, η νομισματική ένωση αναπόφευκτα θα γεννήσει διαλυτικές τάσεις. Κοινή οικονομική διακυβέρνηση δεν σημαίνει μόνο ελέγχους και ποινές. Σημαίνει και δραστικές πολιτικές οικονομικής σύγκλισης. Είναι λογικό κάθε χώρα-μέλος να προτάσσει το εθνικό συμφέρον της, αλλά από την άλλη πλευρά,

χωρίς αλληλεγγύη θα επικρατήσει το σύνδρομο «ο σώζων εαυτόν σωθήτω». Εάν η Ευρωζώνη δεν πάει συντεταγμένα μπροστά θα οπισθοδρομήσει. Εάν με άλλα λόγια η νομισματική ένωση παραμείνει μετέωρη αναπόφευκτα θα προκαλέσει διαλυτικές τάσεις. Η πίεση επί του ευρώ οφείλεται σ' αυτή τη θεμελιώδη αντίφασή του. Οι αρχιτέκτονες της Συνθήκης του Μάαστριχτ έβαλαν το κάρο μπροστά από το άλογο. Αυτός είναι ο λόγος, που οι Αγορές διατηρούν μία επιφύλαξη για το εάν το ευρώ τελικώς θα επιβιώσει ως κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα.

Η Γερμανία τα θέλει όλα δικά της. Και τον σκύλο χορτάτο και την πίτα ολάκερη. Με την Ενωμένη Ευρώπη έχει εξασφαλισμένη μία τεράστια αγορά για την βιομηχανία της, απολαμβάνει το άυλο αλλά πολύτιμο κεφάλαιο μίας άτυπης ηγεμονίας και επιπλέον μπορεί να παίζει παγκόσμιο πολιτικο-διπλωματικό ρόλο. Αυτά τα οφέλη δεν εμποδίζουν το Βερολίνο να προσεγγίζει τα ευρωπαϊκά προβλήματα με πνεύμα οικονομικού εθνικισμού. Ο οικονομικός εθνικισμός των γερμανικών ελίτ υπονομεύει το ευρώ. Την περίοδο των «παχιών αγελάδων» οι αντιφάσεις της Ευρωζώνης επικαλύπτονταν. Η διεθνής κρίση τις έβγαλε στην επιφάνεια, καθιστώντας εξώφθαλμα τα κενά του ευρωπαϊκού νομισματικού οικοδομήματος, αλλά και το θεσμικά αβαθές του ενοποιητικού εγχειρήματος. Οι χώρες, που λόγω του κοινού νομίσματος χάνουν έδαφος στο οικονομικό επίπεδο, αναπόφευκτα κάποια στιγμή θα αντιδράσουν. Η Γαλλίδα υπουργός Οικονομικών Κριστίν Λαγκάρντ το είπε καθαρά. Καμία χώρα δεν μπορεί για πολύ χρόνο να ανέχεται μία κατάσταση, που υπονομεύει τα συμφέροντά της. Αυτό αφορά λιγότερο την Ελλάδα, επειδή η οικονομία της είναι περισσότερο συμπληρωματική παρά ανταγωνιστική προς την γερμανική. Αφορά περισσότερο βιομηχανικές χώρες, όπως η Ισπανία και η Ιταλία.

Όπως αποδεικνύει η ιρλανδική κρίση, αλλά και η αποσταθεροποίηση της Πορτογαλίας και εν μέρει της Ισπανίας, ο εσωτερικός αποπληθωρισμός δεν φέρνει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Εκτός από κοινωνικοπολιτικά επώδυνη, έχει κι αμφίβολη αποτελεσματικότητα. Σαν να μην έφταναν τα προβλήματα των αδύνατων κρίκων, η κυβέρνηση Μέρκελ επιχειρεί να σφίξει τη θηλιά στο λαιμό τους. Η απαίτησή της να είναι εξ αρχής προβλεπόμενο ότι σε περίπτωση διάσωσης χωρών-μελών θα επιβαρύνονται και οι ιδιώτες κάτοχοι ομολόγων ακούγεται σωστή. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν είναι. Οι επενδυτές θα αυξήσουν το επιτόκιο δανεισμού αδύναμων χωρών-μελών για να ασφαλιστούν από τις αρνητικές συνέπειες που θα είχε γι' αυτούς το ενδεχόμενο ελεγχόμενης χρεοκοπίας των δανειζόμενων. Με άλλα λόγια, η πρόταση Μέρκελ αντί να επιβαρύνει τους ιδιώτες επενδυτές, θα μετακυλήσει μέσω των αυξημένων επι-

τοκίων το βάρος στις πλάτες των αδύναμων χωρών-μελών. Ένα βάρος, που θα αφαιρεθεί από τις πλάτες των ισχυρών χωρών-μελών (πρωτίστως της Γερμανίας), οι οποίες κυρίως χρηματοδοτούν το μηχανισμό διάσωσης. Ο μόνος τρόπος για να πληρώσουν οι δανειστές είναι να θεσμοθετηθεί ένας φόρος επί των χρηματιστικών συναλλαγών. Από τα τεράστια ποσά που θα συγκεντρωθούν, μπορεί να προκύψει ένα ισχυρό ταμείο, ικανό να χρηματοδοτήσει αποτελεσματικά προγράμματα διάσωσης χωρών-μελών.

Το φάσμα της παρακμής

Τα προβλήματα δεν θα φύγουν από την Ευρώπη όταν η διεθνής οικονομική κρίση θα υποχωρήσει. Η Ευρώπη χάνει συνεχώς έδαφος στο διεθνές εμπόριο. Δεν πρόκειται για τωρινή διαπίστωση. Αντιγράφω από άρθρο μου (Καθημερινή 1-7-2005): «Η Ευρώπη θα έπρεπε να έχει προ πολλού συνειδητοποιήσει ότι το καθεστώς του ελεύθερου διεθνούς εμπορίου έχει αρχίσει να μετατρέπεται σε μπούμεραγκ... Παλαιότερα, κυριαρχούσε η θεωρία ότι στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας οι δυτικές οικονομίες (και η ιαπωνική) θα διατηρήσουν το προνόμιο της υψηλής τεχνολογίας κι ότι στις χώρες της Περιφέρειας θα μετακινηθούν μόνον οι βιομηχανίες εντάσεως εργασίας, λόγω του χαμηλού κόστους. Μετά τις περιβόητες “τίγρεις” της Άπω Ανατολής, η δυναμική είσοδος της Κίνας στην διεθνή αγορά καταδεικνύει ότι η διάκριση αυτή δεν αντέχει στο χρόνο. Η Κίνα δεν είναι Τρίτος Κόσμος. Διαθέτει τις προϋποθέσεις για να υποκαταστήσει μελλοντικά όλα σχεδόν τα δυτικά προϊόντα. Αυτό που βλέπουμε σήμερα είναι μόνον η κορυφή του παγόβουνου.

»Μεσομακροπρόθεσμα, η Ευρώπη δεν διαθέτει καμία απάντηση σ’ αυτήν την κλιμακούμενη οικονομική πρόκληση. Όταν ισχύουν τόσο μεγάλες διαφορές σ’ ό,τι αφορά τους μισθούς, τις εργασιακές σχέσεις και τις συνθήκες εργασίας, δεν έχει έννοια το ελεύθερο εμπόριο. Όσο δραστικά κι αν μειωθούν οι αποδοχές και τα εργασιακά δικαιώματα των Ευρωπαίων, η διαφορά κόστους θα παραμείνει καταλυτική... Η Κίνα διαθέτει μία τεράστια υπανάπτυκτη ενδοχώρα, ο πληθυσμός της οποίας θα λειτουργήσει εκ των πραγμάτων ως εφεδρικός στρατός εργασίας, που θα διατηρήσει για πολλές δεκαετίες τους μισθούς σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

»Η Ευρώπη κινδυνεύει να γίνει το πρώτο μεγάλο θύμα αυτού του άνισου ανταγωνισμού. Η παραγωγική της δομή απειλείται με συρρίκνωση. Το σημε-

ρινό επίπεδο ευημερίας, που αποτελεί κορυφαία κατάκτηση στην ανθρώπινη ιστορία, δεν μπορεί να διατηρηθεί με μερίσματα. Επειδή ακριβώς οι επιπτώσεις διαγράφονται καταστροφικές, αργά ή γρήγορα θα τεθεί θέμα αναβίωσης ενός προστατευτισμού σε ευρύτερη βάση, που θα περιλαμβάνει την Ε.Ε. και τις συνδεδεμένες μ' αυτήν χώρες. Όσο νωρίτερα αρχίσει αυτή η – προς το παρόν εκτός ατζέντας – συζήτηση, τόσο το καλύτερο για τους Ευρωπαίους».

Συμπληρώνουμε σήμερα, ότι από τον κανόνα δεν εξαιρείται ούτε η Γερμανία. Το γεγονός ότι διατηρεί καθηλωμένους τους μισθούς και παραμένει μία γιγαντιαία εξαγωγική δύναμη, δεν θα την προστατεύει για πολύ. Βραχυμεσοπρόθεσμα, η γερμανική βιομηχανία θα συνεχίζει να εξάγει κυρίως μηχανολογικό εξοπλισμό και βιομηχανικά προϊόντα υψηλής ποιότητας. Μακροπρόθεσμα, όμως, δεν μπορεί να αντέξει τον ανταγωνισμό των ανερχόμενων βιομηχανικών χωρών. Η Κίνα είναι μία χώρα, που διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για να κατασκευάσει τα πάντα και με χαμηλότερο κόστος. Αντί, όμως, το Βερολίνο να ψάχνει ευρωπαϊκή λύση σ' ένα τόσο δύσκολο γεωοικονομικό πρόβλημα, προς το παρόν τουλάχιστον προτιμάει τον εύκολο δρόμο της οπισθοδρόμησης στην εθνική ιδιοτέλεια, και στον οικονομικό εθνικισμό. Οπισθοδρόμηση, που αποσταθεροποιεί και το ευρώ και συνολικά το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

